

NOTES SOBRE UNES CONSTRUCCIONS DE PEDRA SECA. (LES USERES, CASTELLÓ)

TOMAS ESCUDER PALAU

En aquestes notes anem a presentar un breu estudi sobre unes construccions de pedra en sec que es troben al terme de Les Useres a la comarca de l'Alcalaten. Fins ara no hem arribat a conèixer cap tipus d'estudi sobre aquestes construccions tot i que hi ha gent que n'és coneixedora de la seua existència.

Sembla que el prestigiós prehistoriador nostre Don Paco Esteve va fer un intent d'acostar-se, però que sapiguem res no ha estat publicat sobre el tema.

Tal vegada que després del que he vist s'escauria més que el treball fora enllestit per arqueòlegs: totes les evidències fan suposar que allà hi ha hagut un poblat prehistòric. Unes excavacions donarien, potser, una llum que ara com ara no tenim.

A falta d'altra cosa el treball es limitarà a donar la situació de les construccions, mostrar uns dibuixos i a descriure morfològicament aquestes. Donarem també algunes mostres del treball d'enquesta realitzat al voltant seu. Aquest és un treball d'etnografia descriptiva i no pas d'arqueologia i ens en servirem de les preguntes per tal de tractar de copsar la situació històrica del conjunt. Ni als arxius parroquials o municipals no hem pogut esbrinar res que fera referència.

L'arregleplega de dades per a la confecció d'aquestes notes va ésser efectuada al mes de març de 1980.

INTRODUCCIÓ

Resulta prou habitual encontrar construccions de pedra en sec arreu de les comarques interiors septentrionals: en algunes termes com és ara el de Catí o el de la Vilanova, aquestes són abundants. Més al nord també en trobem, i més al sud. De fet aquest tipus de construcció és comú arreu de moltes terres de les ribes mediterrànies. En la actualitat moltes es troben en un estat decadent o de quasi ruina total.

Aquestes construccions es veuen, com ja hem dit, des de Grècia a casa nostra passant per les illes. Es troben en un medi rural però no són d'ús exclusiu dels masovers sinó que algunes serveixen per a us dels pastors. Les comarques on aquest tipus de construcció són més abundants les podem situar entre les de El Maestrat i El Baix Ebre.

Sembla que serveixen fonamentalment per a trobar un recer quan fa mal temps o descansar durant algun moment del treball quotidià. També per a guardar eines i fins i tot bestiar. D'altres, poques, tenen una funcionalitat molt específica: per a guardar els canons de tronda.

Tanmateix no hi ha un sol tipus de construcció sinó que en són diversos i adaptats a les diferents exigències que el camp imposa als seus habitants. Però d'aquestes formes variades i de la seua funció i distribució en parlarem en un altre moment. Ara ens haurem de limitar a les que componen el motiu de les notes presents.

Dins les construccions presenten una característica fonamental que les separa de les altres: no semblen tenir cap motiu funcional, ben al contrari del que succeeix amb la resta.

Sembla que de les altres construccions encara n'hi ha que en sap fer, jo he parlat amb gent les quals s'han compromés a fer-ne. Però ara no hi treballen amb elles per motius més que evi-

dents: s'han d'invertir massa hores en la seua construcció ara que els nous materials permeten un treball més ràpid.

El tema de les construccions de pedra en sec, tant pel que fa a la part exclusivament arquitectònica com al de la seua utilització no ha estat tractat amb massa freqüència i la bibliografia existent és mínima i sovint anecdòtica. Les referències que a elles es fan dins de temes generals com és ara la vivenda, solen ser escadusseres i de poc contingut. Pel que fa al camp de Tarragona hi han els estudis de S. i M.L. Vilaseca o el de Ramón Violant i Simorra. Hi ha un estudi del valencià Nicolau Primitiu Gómez i finalment el millor treball de tot el que he pogut trobar fins ara és el de Rubió i Bellvé però que tracta fonamentalment la vessant arquitectònica. Després n'hi han obres de tipus general com són les dels senyors Julio Caro Baroja, Leopoldo Torres Balbas o Eduardo Hernández Pacheco. A banda d'això poca cosa més es pot trobar.

LOCALITZACIÓ

Aquestes construccions es troben als voltants del poble de Les Useres de l'Alcalaten. Arribant des de Castelló i una volta travessat el poble s'empren la carretera que porta a Costur. Al costat mateix de la casa de la Guardia Civil hi ha un camí que, serpentejant fortament, arriba dalt d'un turó. De baix estant es veu constantment un mas: el mas de Xinxero. En les terres d'aquest es on es poden vore les construccions. La distància total des del poble deu ser d'uns quinze minuts a peu. Al mas mateix cal abandonar el que serveix de pas als pelegrins i agarrar el de ferradura. Per a trobar-ho el millor és, de tota manera, creuar directament sobre la era seguint el punt culminant d'aquest puig. A continuació venen uns bancals ben llaurats de terra argilosa. L'altitud deu estar al voltant dels 470 metres. Cal anar en direcció NO uns 200 metres. Al bell mig d'uns ametllers joves es presenten, més grans que les altres, unes parets de pedra. No tenen cap mostra excessivament visible que pugua fer-les diferents de les altres. Llevat del mas al que abans hem al·ludit no hi ha cap més construcció en les proximitats.

DESCRIPCIÓ DE LES CONSTRUCCIONS

A aquestes construccions la gent de Les Useres li diuen les Coves, o millor encara, les Coves. Unes edificacions tals o d'altres semblants no tenen, en general, aquest nom sinó que són conegudes habitualment per aci amb el nom de barraques.

Per tal ja podem vore com des d'un principi hi ha una diferenciació fonamental entre d'altres construccions de pedra seca i aquestes. Hem de dir ja, tot seguit, que no les considerem com tantes i tantes altres que es poden vore al llarg i ample d'aquestes comarques septentrionals. Hi ha, si més no, una diferència de funcions.

L'estat general de conservació d'aquestes edificacions és molt bò. I no hem pogut vore sinó un xicotet enrunament a penes perceptible baix l'accés a la cova n. 2, a la part esquerra. Així com en moltes de les altres construccions de pedra s'han produït i es produeixen ensorraments amb major o menor freqüència en bancals i barraques, aquest no és el cas ara. I si aci no cauen no podem pensar que ningú en tinguera cura i arreglar-les, sinó perquè la construcció ha estat feta des d'un principi amb criteri de fermesa. Una altra explicació no la hi veiem.

El material emprat és la pedra de calissa estriada de bandes d'ocre. Pedres de tamany regular, de les emprades habitualment per a ribassar, que quede normalment entre els 25 i 50 cms. de llargada i d'una amplària igual o de forma allargassada. Tan sols per algunes parts superiors s'ha utilitzat la pedra menuda, de tamany del puny, o d'altres mes grans per a la construcció de la coveta n. 3. Hi ha encara un quart model que ve constituït pels pius que sobeixen de dues de les construccions.

Les lloses de les coves, les de l'interior, son quasi rectangulars totes elles i de tamany que van dels 20 al 50 cms.

El conjunt de les tres construccions està situat en un espai de 250 x 100 metres. Totes tres són quasi paral·leles. La numero I és de tamany intermedi. Forma una lleugera corba amb l'angle cap a la n. II. De la part de fora, la que es orientada cap a l'Est, presenta 38 pivots. Tots ells,

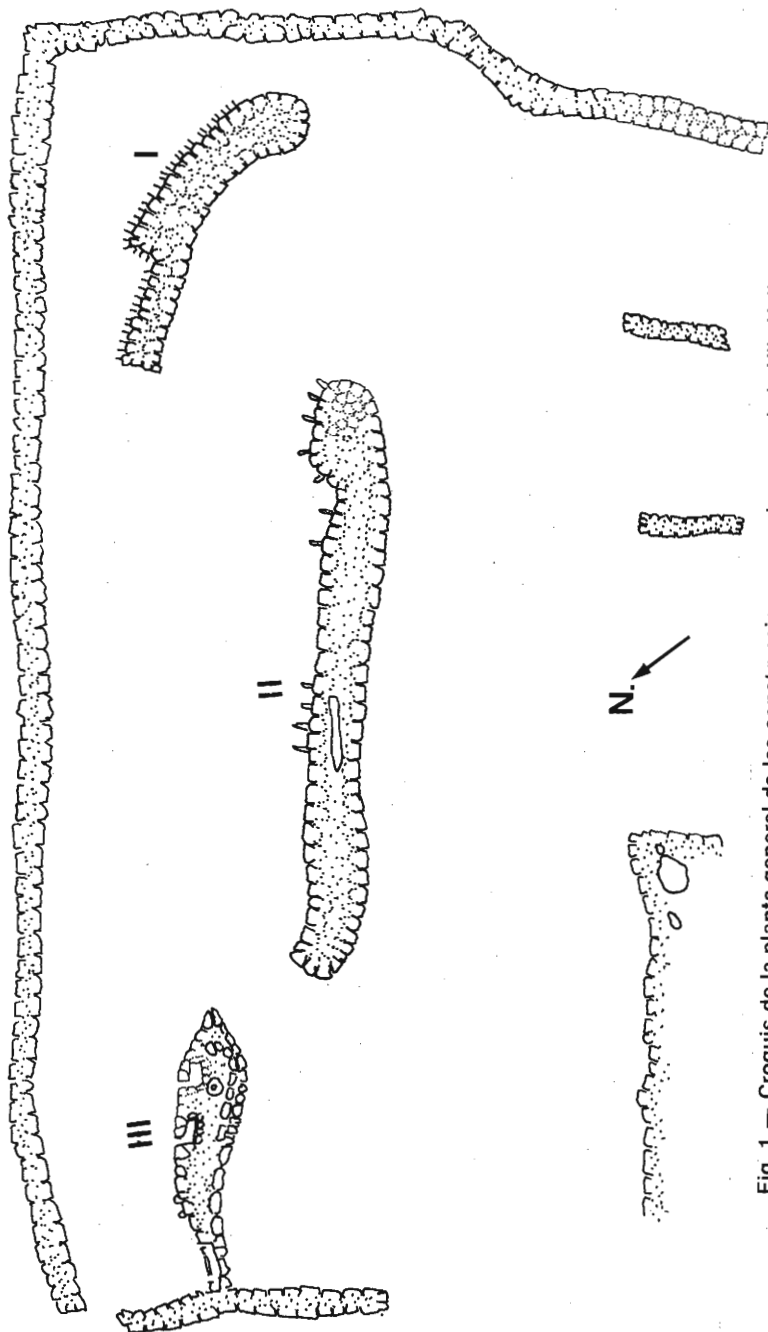

Fig. 1 — Croquis de la planta general de les construccions en pedra seca de la Vila-Vella de Les Useres (Mas de Xinxero). Estat actual.

com la resta, situats a una alçària d'1'80 metres. La major part acabant en punta i sobresurtin uns 50 cms. de la paret. Aquesta figura I arremate en un costat amb corba i en l'altre en forma rectilínia. També per la part de fora hi té una variació en forma d'angle recte. La construcció n. II és la més llarga. Les parets són de forma molt regular amb 11 pius en dos grups, de forma similar i orientats com els de la I. A la part centra té una llosa de 2 metres de llargària com si simplement haguera estat deixada caure, en transversal, sobre la part central de la paret. En l'extrem E hi ha com un forat que només ho simula i no té continuació. En cap d'aquestes construccions hi han coves. Aquestes es donen tan sols a la III. Aquesta darrera va a unir-se ja a les pedres del bancal que tanca el recinte per una banda, concretament la que dona a sol ponent.

Es la més menuda de totes i també la més alta, tenint en el punt més elevat una alçada de 3'5 m. La seua forma és allargassada.

En la figura 2 es veu la situació de les 3 covetes. Aquestes es troben amb l'entrada mirant al NE. En la part principal (més voluminosa) de III. Els accessos a elles no són massa fàcils; cal arrambar-se un poc per a acedir-hi i tenint en compte les dimensions de les entrades, introduir-se al seu diminut recinte resulta prou incòmode.

La manera com ha estat resolta tècnicament la sustentació del gran volum i pes que manté l'obertura, és una de les habituals en aquest tipus de construccions: una llosa horitzontal s'apuntala sobre les pedres laterals què són més grosses. Al sobre d'aquestes unes pedres col·locades paral·lelament i perpendicularment a la llosa, sostenen el major volum de pedra.

A la dreia de les coves 1 i 2 hi ha la n. 3. Aquesta és ben diferent de les anteriors; es troba situada al nivell del terra i té dues entrades molt més amples i d'accés fàcil, separades per unes lloses les més grans de tot el conjunt. En aquest punt l'alçada és menor i queda sobre els 2 m.

Les coves 1 i 2, es pot dir que corresponen a un mateix model, l'altra, la n. 3 és totalment diferent.

A la primera hi han com a característiques principals tres coses: l'angle format es quasi totalment recte; al fons de la cova hi ha una depressió d'uns 30 cms.; just abans d'aquesta hi han 2 pedres que formen com l'entrada i alhora estreten l'espai.

Pel que fa a la n. 2 la característica principal és que al fons té un forat que comunica a l'exterior per dalt; una pedra romboidal mig tanca aquest orifici. El revestiment interior d'aquesta segona és de llosa més menuda que no la n. 1. O que la n. 3. La seua planta és rectangular d'uns 3 m. x 50 cms. Amb entrada doble com hem dit abans.

ALGUNES CONSIDERACIONS FINALS

Ja hem dit que la documentació relativa a aquestes construccions és nul·la. D'estudis dedicats al tema no n'hem trobat cap. Hem hagut de recórrer a la pregunta directa sobre el terreny. El treball de camp és, en etnografia, imprescindible.

Partint de la base del que la gent diu; podem parlar de que es tracta d'uns enterraments ibèrics? En tot cas aquestes són algunes de les dades a tenir en compte.

Podem resumir el que han manifestat homes del poble per: a/ serveix per a cassar raboses posant menjar dins les covetes, i una trampa, b/ els homes ho van fer fa més de 100 anys, c/ ho van fer els moros, d/ un gos va desaparèixer en entrar allí i es sent lladrar per les galeries que passen per baix del poble, e/ molta gent no hi ha anat mai i no voldrien entrar-hi per res del món.

Un altre punt a tindre en compte és la toponímia i en aquest cas cal recordar que el lloc es conegut amb el nom de Vila-Vella.

Deixem de banda possibles interpretacions i teories: hi ha un treball, a fer, fonamentalíssim: iniciar unes excavacions.

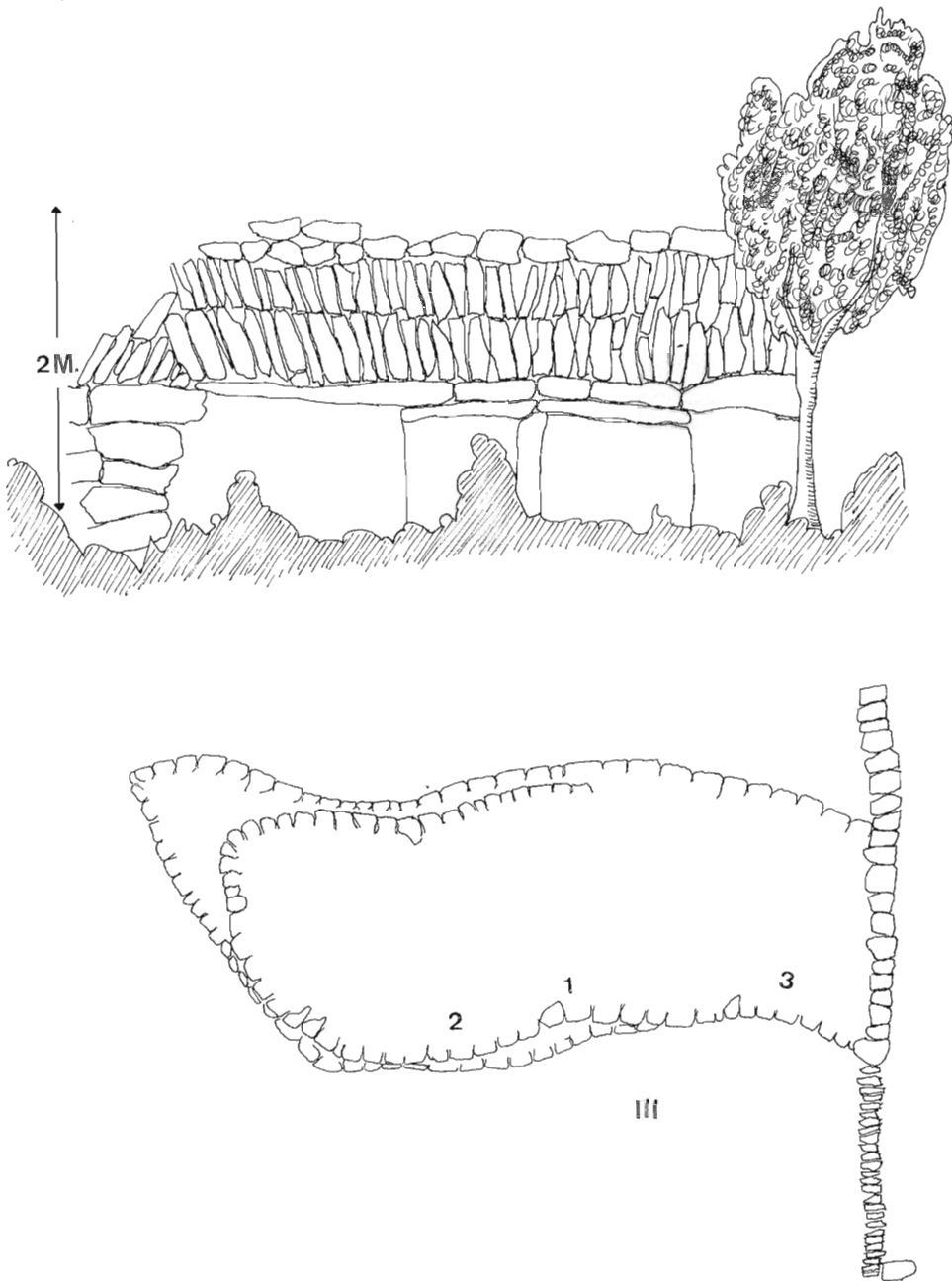

Fig. 2 — A dalt, vista parcial de la construcció III amb la cova n.º 3, cara N,E.; a baix, planta de la construcció III amb les tres coves artificials.

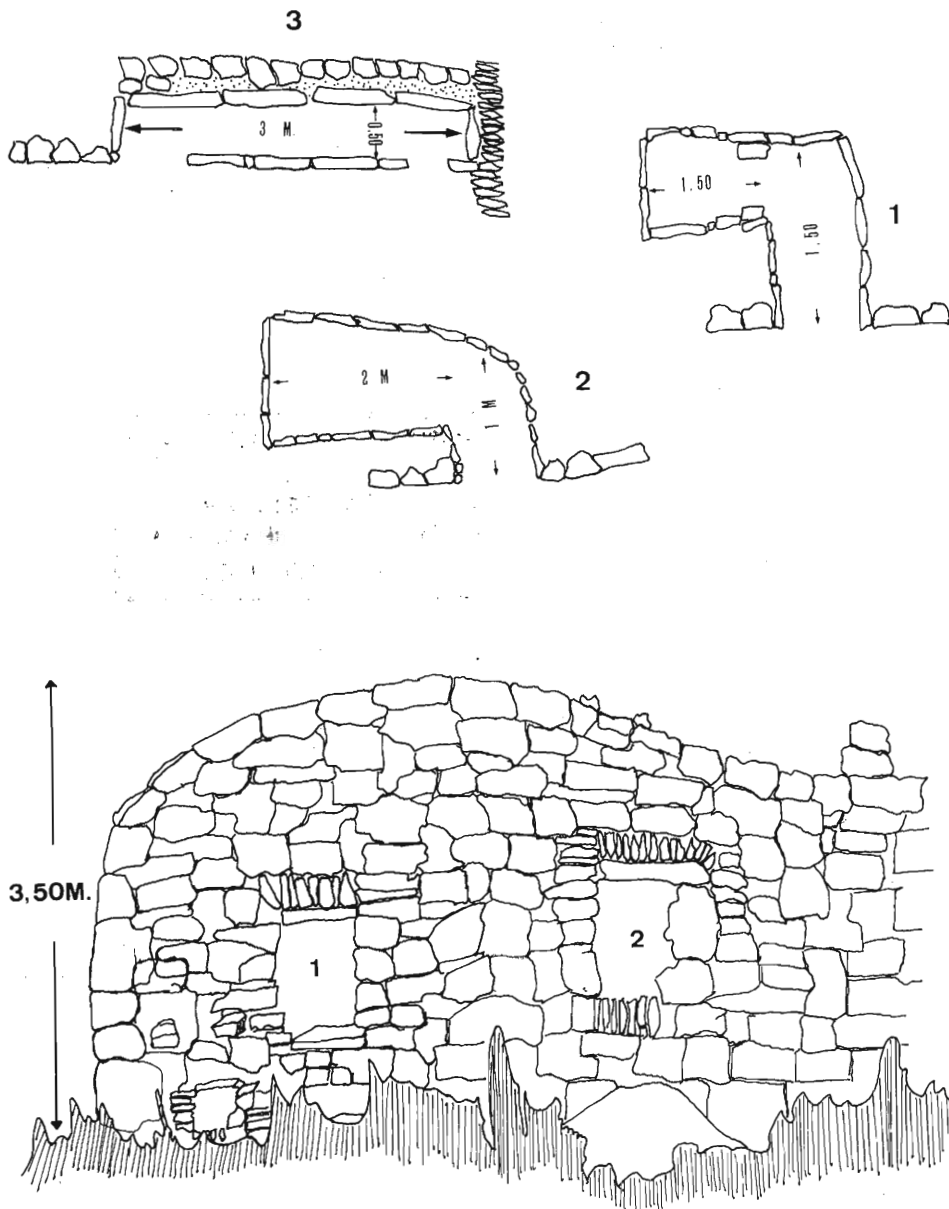

Fig. 3 — A dalt, croquis de les plantes de les covetes 1, 2 i 3 de la construcció III; a baix, vista parcial de la construcció III amb les coves n.º 1 i 2, cara NE.

BIBLIOGRAFIA

JULIO CARO BAROJA: *Los pueblos de España*. Barcelona 1946.

LEOPOLDO TORRES BALBAS: *La vivienda popular española*. Barcelona 1933.

R. VIOLANT i SIMORRA: *Etnografía de Reus i la seua comarca*. Reus 1955.

M. L. VILASECA: *Construcciones de piedra en seco en la provincia de Tarragona*. Tarragona.

JOAN RUBIÓ i BELLVÉ: *Construccions de pedra en sec*. Barcelona 1914.

